

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА В НАЧАЛО БЕ СЛОВОТО...

chitanka.info

Доведоха ги до границата между моравските и българските предели, голи, боси, морни и гладни, с белези от бичове и вериги по тялото. Напъдиха ги към земята на Борис-Михаил, който държеше скипър в Плиска и ги оставиха сами, сред воя на ледения вятър, който метеше пустата около Голямото блато.

— Ето страната на българите! Махайте се оттук! И колкото по-скоро, толкова по-добре...

И те побързаха да се отдалечат от оня зловещ край, където само по едно чудо бяха оживели. Дългите години, прекарани по затворите, жестоките изпитания все пак не бяха успели да сломят непреклонната им воля: славянските племена имаха право да четат и пишат със своя азбука, имаха право да слушат проповедите на новоприетата вяра на свой, разбираем език, а не на непонятния гръцки или латински!

Мъчителите им бяха забранили на панонските и моравски люде да им носят храна в тъмниците, дано по-скоро загинат от глад и лишения. Но земетръс разруши стените на затвора и разтвори пред тях пътя на свободата. Народът нарече това „чудо“ и се преклони пред мъчениците. Ала враговете нарекоха чудото дело на Велзевула и намериха повод да изгонят опасните мизийски проповедници, около които се събираше любовта на сиромаси и онеправдани, потиснати и унижени. Не посмяха да дигнат нож връз тях. Само ги бодяха с копията си по плешките и гърба, допиряха мечовете до шията им, докато ги водеха полуголи, наплашени и морни натам, откъдето някога бяха дошли.

Бегълците се разпръснаха на малки дружинки по всички посоки, за да не привличат вниманието на злобните очи, за да заблудят тези, които може би тайно дебнеха следите им, за да ги погубят.

Горазд остана в родната си моравска страна, за да изпълни докрай завета на учителя си Методий: да му бъде заместник във всичко. Сава не издържа на изпитанията. Леденостудената мъгла край дунавските земи сломи последните му сили и той склопи очи, щом наближи родните предели. Там го и погребяха, на българска земя, неотлъчните му другари: Климент, Наум и Ангеларий. И отново поеха пътя си, тримата останали от двестате, през незначайни промеждия и заплахи, между люде милостиви или жестокосърдечни, край тръшнати пред лицето им порти, или набързо подаден комат хляб, седмици наред, сгривани от едничка надежда — да стигнат по-скоро местата,

където някога бяха видели бял свят, родината на европейските мизи, които народът обикновено знаеше като българи. Заобикаляха главните друмове, спираха по отдалечени селца и паланки, брулени от ветровете, жарени от слънцето, мокрени от обилни дъждове — надолу, все надолу към благодатния роден юг, към великата река. Към Дунава.

Стигнаха го там, където Тиса влива в него буйните си води, тръгнаха по левия му бряг и спряха недалеч от устието на Сава, и тя мътна и пълноводна от есенните дъждове. Свечеряваше и някакъв стар лодкар свиваше рибарските си мрежи, канейки се да се прибира пред снишените черни облаци. Той им посочи отвъдната земя, далече насреща, през буйно шумящата огромна река с високо издигащи се от напора на вятъра вълни.

„Ето там! В крепостта ще ви нагостят добре. Аз нямам какво да ви дам. Боритархан Радислав е хранен човек на великия хан Борис. Той ще ви приеме и нагости. Почакайте да мине бурята...“

Въздухът притъмня съвсем. Талазите се надигаха пенливи и гневни, ту се сриваха в клокочещите бездни. Тримата бродници се струпяха на куп, притискайки се един към друг, вцепенени и безмълвни пред непреодолимата стихия. Не, това не беше вече Тиса, която бяха преминали преди няколко седмици. Но поривът им към България бе също тъй непреодолим. Подириха между дърветата изхвърлени на брега три по-едри, свързаха ги с лико, обелено от близките липи, опитаха се да направят сал. И все отправяха поглед насреща, към земята, в която се бяха родили, която ту се мяркаше, ту изчезваше зад гривите на вълните. И все им се струваше, че сънуват.

Бащиният край!

От невръстни юноши те го бяха напуснали, залутани в безкрайни странствувания, из далечни и непознати предели, верни сподвижници на своите велики учители, разделяйки с тях радост и неволи, почести и гонения.

Стигнали бяха най-сетне обетованата земя, към която тъй дълго се беше стремяло сърцето им, мисълта за която ги беше крепила през най-тежките часове. От време на време мълния обливаше с бяла светлина крепостта, по която можеха да се различат червените точки на огньовете и копията на блюстителите, дребни като чертички. Водачът на младата дружина неволно пристъпи по-близо до брега, простря ръце в порив и копнеж нататък, към юг, щастливи сълзи

кипяха в гърлото му, към юг, към родината, която зовеше с хиляди гласове.

Зовеше с кроткия плясък на своите светли езера, с лъхана топлото море, с чудните снежни върхове на задоблачните планини, с дъха на здравец, горска ягода и шипков храст. Там спеше прахът на деди и прадеди, там растяха млади издънки на древни, еднокръвни родове. И този зов беше по-силен от всичко. Някога Наум бе напуснал богат дом и безметежна бъднина и бе заминал, като крепък юноша, заедно с Константин Философ и брат му Методий, вървейки с тях, неотлъчно в славния им труден път.

А Климент бе оставил баща и майка, сестри и братя, жаден за просвета и подвиг, като още отначало бил все с Методий, просветителя на мизийския народ.

Колко време бе изминало оттогава?

Все години на безпрестанни борби. На славни постижения и страшни гонения. Мракът не можеше да търпи светлината. И около борците за славянско слово се сплиташе кръг от злоба и ненавист. Болести, мъчения, смърт погубваха немоцната човешка плът. Но тия тримата, останали по чудо живи, все пак носеха в себе си, в будната си памет, непокътнато делото на великите си учители. Трябваше им една смела ръка — да ги подкрепи. Защото нищо не можеше вече да се върне назад. Българското евангелие бе осветено връз олтаря на Римската съборна черква и българският език бе признат пред целия свят за четвърти свещен език, на който може да се служи богу, освен еврейския, латинския и гръцкия.

Делото бе свършено и никой не можеше да го разруши. Славяните бяха получили право да имат своя писменост. А тя бе по-силна от мечата и златото. Дворци се издигаха и събаряха, империи се създаваха и чезнеха, но миналото оставаше да живее в записаното по глината, камъка, метала или пергаментата. Траките бяха народ силен, многоброен и надарен. Но всички достижения на великите му люде бяха записани с чужди писмена, на чужд език, като чужда слава. Със своята писменост латини и гърци държаха във властта си ширни държави и претопяваха могъщи народи. Писарите в държавните служби не бяха по-малко важни от вождовете на бойните дружини.

Славянската писменост!

Това неоченимо съкровище бе останало открито само в паметта на тия трима беловласи мъже.

Старият лодкар бе изчезнал. Какво можеше да се очаква от тия дрипави скитници? Останали сами срещу буйните води, Климент, Наум и Ангеларий смело пристъпиха към трите свързани дървета и се впуснаха върху този жалък сал, разигран от бесните води, обзети от едно-единствено желание: ако вълните ги изхвърлят мъртви на брега, този бряг да бъде отсрещният. Една педя по-близо до родното място. Там да оставят костите си.

Когато стъпиха на жадуваната земя, сякаш внезапно загубили и последните си сили, те паднаха като подкосени и притиснаха чело до влажната пръст, като към майчина длан.

Нощта прекараха сгушени, прислонени един към друг, край крепостната стена, брулени от бурята, мокрени от рукналия дъжд, унасяни в тежка дрямка от грохота на разбушуваната река, стряскани от далечното буботене на гръмотевиците. Смесени сред трескавото им бълнуване, в безредна превара, далечни образи, неуловими сенки обгръщаха Климента, люлееха го в измамата на изминалото и неповторимото...

Стонове и проклетия ехтяха съпроводени с плясък на бичове. Учениците на Константина и Методия минават в дълга върволица, с вързани ръце, ругани, оплюти, задявани с присмехулни подвиквания.

„Така ви се пада!“

„Искате нова писменост! Ще служите на варварски език!“

Като разлютени оси, като врани на сокол се трупат край преподобния Константин свещеници и монаси. От широко отворената им уста, запенени, разкривени, излитат хули. Само на три езика може да се слави бога! Еврейски, латински и гръцки! Само три!

Сякаш от далечен свят прозвучава гласът на Философа, кротък, уверен:

„Бог не изпраца ли дъжд еднакво на всички? Слънцето не свети ли на всички? И не дишаме ли всички еднакво въздух? Как не се срамувате да признавате само три езика и повелявате всички други народи да бъдат слепи и глухи? Всички народи пред бога са равни. Няма свещени езици и няма богоненавистни народи!“

Яростните викове на триезичниците заглъхват пред еквивия звън на многобройни камбани. В далечината се откроява Латеранът,

дворецът на папите, украсен с тънки колони и стройни кулички. Народ се стича от всички страни. Развява вейки. Разнасят се облаци темян. Дъжд от цветя обсипва чуждоземците, чиято слава се е разнесла по целия свят. Знамения сочат идването им. Те носят на Рим скъп дар: мощите на третия римски папа Климент, чийто ковчег с мощите бяха намерили в Крим. Схимници пеят славословия. Ведри и безстрастни се издигат гласовете им към ширното цикламено небе, над всички трепти в неземна чистота един млад глас, сякаш ангелска лютня. Строен мъж върви най-напред и носи в ръце ковчежето с мощите. В сухото му тясно лице дълбоко вкопаните очи блестят като звезди под огромното чело. Хиляди свещи трепкат в ръцете на посрещачите, начело на които е сам папа Адриан II, излязъл извън града, заедно с всички църковни и градски първенци. Чудно вълнение пробягна по цялата тълпа, като повей над класни ниви, когато зърнаха ковчежето. Всички падат на колене, свеждат чело.

Съдбовна тишина лежи в кръглата зала на Латерана. Мъдри духовници и прочути книжовници прелистят, четат, сверяват ръкописи, запитват тълмачите, разменят думи с тих, отмерен глас. Адриан II, седнал на престола си, слуша докладите, кима милостиво. Вдига десница, слаба, безкръвна. И се чуват чудни, невероятни слова:

„Преводът на свещените книги от гръцки на славянски е точен. Признавам славянския език за четвърти свещен език след еврейския, гръцкия и латинския. Повелявам. Тези писания да служат на всички славянски народи за по-чисто възприятие на благочестието.“

Епископ Формоза и Анастасий Библиотекар си разменят бръз многозначителен поглед. Ударът на хан Борис бе улучил точно. Играта му между Цариград и Рим бе постигнала своето. Адриан II отстъпваше. Той не искаше да загуби за престола на свети Петър третата по значение държава в Европа, след Византия и империята на франките. Във всяка борба побеждава този, който умее да изчака.

Тихо сияят мозайките и мраморите на черквата „Санта Мария Маджоре“. Адриан II бавно пристъпя към позлатения олтар, обграден с четири порфирни колони, коленичи, вгълбен в молитва. После се изправя сред псалмопенията на дякони и иноци, издига високо и тържествено българското евангелие, прави три пъти във въздуха кръстен знак с него и го поставя върху маса, покрита с червено кадифе. Извършва над него литургия и отново коленичи. След това ръкополага

Методий за архиепископ на Моравия и цяла Панония, а Климент за епископ на целия Илирик и българския народ. След време подстригва в иночество Константина Философ, като му дава името Кирил. И заповядва три дни наред да се служат утринните и вечерните по българския превод в храма на апостолите Петър и Павел.

Изпълва се и горещото желание на панонския княз Коцел, съюзника на българския хан. Клетвата, дадена в 862 година пред смъртното ложе на баща си — княз Прибин, да пази приятелството с българите крепко и нерушимо, бе изпълнена. Град Срем, седалище на Панонския диоцез, се намиреше в най-северозападния край на българската държава. А папа Адриан знаеше, че будното око на Бориса следи с вниманието на дебнеш ястреб най-далечните точки на своите граници.

В горещ порив се издигат гласовете на българите над гроба на свети Петра. Приглася им моравецът Горазд. Ликуващ и доволен трепти гласът на Методий. Изпълва се старата мечта на мъдрия български хан, зародила се много отдавна, още когато той управляваше като наместник на баща си Пресиана — третия дял на държавата, в Равно, край Брегалница.

Там, в дълги разговори с управителя на славянското княжество на струмците, Методий и с брат му Константин, когото наричаха Философ, заради голямата му ученост, канартикин Борис разменяше мисли за създаването на славянската писменост. Мисли, които после Константин споделяше в Цариград с мъдрия Фотий. Бъдещият византийски патриарх смяташе, че със славянската писменост полесно ще примами славяните към източната черква. А канартикин Борис смяташе, че славянската писменост ще му помогне да спои племената на неговата държава в един неделим народ.

Словото на солунските славяни ехти под сводовете на величествената черква. Благовонният темян замайва главата. Кирил залита. Лицето му на постник, изпито и прозрачно, губи цвят. Дългата борба с изтощената от много труд и изпитания плът е към своя край. Той е едва четиридесет и две годишен, но знае, че може вече да умре. Защото е изпълнил задачата, за която се е родил на този свят. Камбаните отново проехтяват в тържествен учестен звън, залюляват въздуха с мощни призови, замайват смирено коленичилите люде.

Климент внезапно вдига клепачи, трепва, поглажда горещото си чело. Някаква силна ръка го стиска за рамото. Белградските камбани зоват за първа утринна.

— Какво дирите тука, люде божии? Кои сте? Откъде сте дошли и накъде отивате?

Очите на българския страж се спират с остро недоверие, подозрителни и настойчиви, връз убогите скитници, сякаш от гроба излезли, с дълги сплъстени коси.

Тримата заговориха в един глас, вълнението задушава гърлото им и те с мъка изглагохват няколко слова. Завеждат ги при началника на крепостната стража. Той се заглежда още по-недоверчиво в тях, които са преминали нощем, скрито, реката, запътени кой знай къде. Забягали затворници ли са, съгледвачи на чужда държава или престъпници, странствуващи с неизвестна цел?

Разпитът му е кратък и суров. Въпреки покръстването, законът за съденето на людете у българите все още е неумолим и строг. А за най-голямо престъпление се счита предателството към родината.

Християнският княз Михаил не се бе поколебал да посече петдесет и две болярски семейства, заедно с целия им род — защото се бяха опитали да вдигнат бунт срещу неговия нов закон — с непоколебимата жестокост на езичника Борис.

Пристигна и боритарканът Радислав, който слуша края на разпита. Стражите не снемат очи от съмнителните люде, готови при пръв знак да ги вържат и отведат в тъмница. И изведнъж те виждат поразени нещо нечувано.

Боритарканът свежда чело в поклон, после прегръща с братска обич странниците, разпорежда веднага да бъдат нахранени, облечени и подслонени.

— Бъдете ми добре дошли!

Много пъти Радислав бе чувал от комита на Белградската област, че великият хан Борис отдавна чака загрижено вести за съдбата на Методиевите ученици.

Белград предлага най-богатите си домове, слага най-обилните си трапези, предлага най-яките си коне. Та това са ученици по чудо останали живи — на архиепископа Методий Панонски и на прословутия философ Константин!

Като отпънати стрели летят гончиите към Плиска. Новината, която носят, чертае огнена диря вредом, където поминат. Народът избухва в радостни вълнения. Той чувствава, че вестта е съдбовна.

И наистина времето беше съдбовно.

Върху развалините на Римската империя растяха нови държави. Освободени от хилядолетно робство народи се смесваха с нови племена, дошли от далечни страни да дирят слънце и хляб за децата си. Старото се мъчеше да запази с последни усилия това, което според вечните закони бе осъдено да умре, след като е цъфтяло и остаряло. Новите кълнове си оспорваха правото за живот.

На Хемския полуостров българската държава се бореше да обедини в своите граници всички племена и да ги спаси от робство, претопяване и изчезване под чуждо име.

За да запази тия граници, таркан Онегавон от рода Кувиар, бе загинал във водите на Тиса, бранейки славянските племена на тимочани и браничевци от войските на франките. Копан Окорс от рода Цакагар, през време на един поход бе потънал в Днепър, за да спре настъплението на маджарите, които застрашавали североизточните граници. А кавхан Ишбул бе стигнал брега на Бялото море, за да спре погърчването на славянските племена, които едно по едно се претопявали в границите на Византия, за да не изчезнат като милингите в Морей или сагудатите в Тесалия.

Сврѣхчовешка бе задачата на българския хан, да бди ден и нощ над всяка най-далечна точка на ширната си държава, да дири в собственото си гнездо най-малката следа на измяната и чуждото подстрекателство. А той добре разбираше каква сила дава в тая борба родната писменост и колко пакостна е чуждата. Великият тракийски народ бе изчезнал от страниците на историята, защото делата му бяха записани с чужди букви, на чужд език. И съкровищата на духа му бяха ограбени. Чуждото влияние идеше чрез чуждата писменост. Затова траките се нарекоха ромеи, а после гърци, защото първо пишеха на латински, а после на гръцки. А когато ставаха императори, почваха да се преименуват и забравяха родното си тракийско селище.

Затова в този топъл есенен ден на 886 година, Хан Борис бе събрал в голямата съвещателна зала на двореца си в Плиска най-

близките си съветници и помощници в държавната управа: началниците на десетте комитета, кавхан Петър, ичиргу-боила Стасис, кана-багатур Йоан Ирхитуин, кана-Таркан Илия, боилите начело със сампис Мартин, Георги и Чеслав, великият жупан Сибин... Там бяха и най-близките му сродници: брат му Докс, заедно със сина си Тудор, брат му Гаврил. Там бяха и Борисовите синове: първородният канартикин Расате, вторият по старшинство боилът — таркан Гавриил, Симеон и Яков. Там беше и зет му багатурът Сондоке, съпруг на ханската дъщеря Ана, там беше и старият ичиргу-боил Стасис...

Държавни мъже, духовници и книжовници трябваше да вземат важно решение.

Спорът към коя църква — Рим или Константинопол — все още не стихваше. Нито папата, нито вселенският патриарх бяха решени да отстъпят. И всяка страна се бореше с всички средства, за да спечели към своята църква голямата и мощна българска държава.

Всяка страна имаше свои привърженици и в самия държавен съвет. И в самото сърце на този, който държеше българския скиптър.

Борис слушаше препирните между своите приближени и даваше право и на едните, и на другите.

Комит Петър държеше за връзките с Рим, които смяташе по-малко опасни от тия с Цариград. Канартикин Расате беше на същото мнение.

— Римският папа може да ни обяви за езичници и митари и да ни наложи тежко наказание... А малко ли е това, че позволи да затворят в тъмница архиепископ Методий? Какво стана с учениците на блажения Кирил? Къде са Сава и Ангеларий? Погинаха, заедно с Климент и Наум в тъмниците на папските слуги... Така пропадна всичко, което бяхме постигнали чрез усърдието на Формоза...

Чичо му Докс внезапно го прекъсна, словата му бяха дръзки, ала братът на Борис често си позволяваше да говори така пред хан ювиги:

— Сега и да изгоним отново гръцките духовници, да се върнем пак към престола на Свети Петра, не виждам каква полза ще имаме... Светополк се съюзи вече с немците, а заместникът му осъди славянските книги на унищожение... Откак умря блатненският княз Коцел, на никого не можем вече да разчитаме. За да получи Панония, Светополк отиде с Арнулф. А пък Арнулф имаше нужда от моравците, за да свали съперника си Карл III. Всеки гледа своята изгода...

Докс дълбоко въздъхна. Погледна изкосо брата си. Ала ханът мълчеше, свъсил вежди.

Тогава се обади ичиргу-боилът Стасис:

— А утре пък Арнулф ще свали Святополк и ще стане това, което винаги е ставало. Още при древния Рим. Разделяй и владей... Печели този, който умее да изчаква. И знае какво иска. И Рим и Цариград знаят какво искат.

Ноздрите на хана трепнаха в сдържан гняв. Нима той не знаеше какво иска? Нима не умееше да изчаква? Тогава скокна и ханският зет Сондоке:

— Щом папа Адриан не ни даваше епископ Формоза за архиепископ, да се бяхме съгласили за отец Мартин, вместо да викаме ромееца Стефан. Не виждате ли как византийският клир по-лесно може да ни завладее чрез лъстиви слова, чрез притворни чувства за мир и братска обич, отколкото със силата на меча?

Хан ювиги Борис, когото ромеите сега наричаха княз Михаил, прехапа устни, едва чуто изпъшка.

Така беше. Той най-добре знаеше това.

— А римският папа не се ли домогва да ни владее, да ни подчини на волята си, като върховен повелител над светските управници? — извика внезапно сампис Чеслав. — Ще позволи ли нашият хан някой да се меси в държавните му работи? Анатемата на папата е по-опасна от копията на византийската конница...

Борис ги изгледа всичките. Да. Те бяха всичките прави. Нима не знаеше той най-добре, че народът му не иска да приеме довчерашните най-големи врагове на държавата като свои наставници? Те носеха оръжие с две остриета.

Ханът отправи взор към канартикин Владимир. Той знаеше, че от там ще дойде непоколебима съпротива. Погледна и към втория си син. Боил-таркан Гавриил беше заедно с Владимира, който не приемаше да го наричат с новото му християнско име и държеше да се зове с древното прабългарско Расате. А Яков? Най-малкият мълчеше загадъчно. Симеон учеше в Константинопол. Там щеше да усвои, в гръцките школи, световните знания.

Борис местеше погледа си от един към друг. Слушаше внимателно. Претегляше всяка дума. И двете страни имаха право. Рим беше опасен. Цариград също. Но веднъж избрали внимателно своя път

— връщане нямаше. Ханът бавно се изправи на престола, връз който седеше.

Всички впериха поглед в него.

— Можем и без Рим. Можем и без Цариград. Ще си изберем наш архиепископ.

— Кой? — извика кавхан Петър. Къде са мъжете, годни за такава висока служба? А нашият народ толкова разбира гръцки, колкото латински. Как ще го склоним към новата вяра?

Борис даде знак и му донесоха ковчежето с папските свитъци. Той намери това, което му трябваше.

— Чети! — посочи на тълмача избраното място.

„Правилно е човек да не се отклонява встрани от правия път. И когато постави ръка на ралото, да не поглежда назад...“

— Стига! — изгърмя гласът на хан ювиги. — Това е, което не искам никога да забравяте. Възприемам мисълта на папата като напълно права. Ние сме поставили ръка на ралото и не смятаме да гледаме назад! Все едно с кого. Но да се върви все по един път. Все някъде ще ни изведе. Рано или късно!

Заплахата в гласа на хана накара всички да трепнат. Само Расате Владимир дигна дръзко чело.

— Дори и когато сме сбъркали и поели грешен път?

Боили и комити, самписи и таркани изтръпнаха. Голяма бе дързостта на канартикина.

Борис изгледа втренчено наследника на престола и полека отвърна:

— Хан ювиги никога не сбърква.

След това отново се отпусна върху престола от орехово дърво и седефена украса, облегна чело на ръката си и потъна в мисли.

Нима само Расате и Гавриил, само Докс и Сондоке мислеха за вярата на деди и прадеди? Нима неговото собствено сърце не се късаше от хиляди противоречия пред неизвестното бъдеще? Може би беше сбъркал? Но нали затова беше той хан ювиги? Да държи здраво ралото на държавната нива? А знаеше ли някой болките и съмненията, които нощем не даваха на очите му нито миг отмора? Но веднъж взето решение не се връщаше. Тръгне ли се по един път, макар със запирания, падания и възмогвания, не биваше да се извърща главата назад. Инак — идваше гибел.

И той почувствува, че тъмната мъгла се вдига от челото му. Мисълта му се просвети, ясно, непоколебимо. Важно беше само едно. Да знаеш какво искаш. И да го догонваш с упорита воля и неотклонност...

Навън изтрополяха бързи стъпки. Задъхан гончия спря на прага.

— Пристигат гости! Изпраща ги боритарканът от Белград! Люде на отец Методий!

Борис-Михаил бавно се изправи, бледен, с яко стиснати челюсти.

Очите му святкаха както в ранната му младост. Дръзко и смело.

Той не беше сбъркал. Бе издържал докрай. Бе дочакал това, за което смело се беше борил. Независима държава, с родна писменост, самостоятелна църква. Най-сетне...

Една вяра, един език, една книжнина щяха да споят за вечни времена племената на държавата му в един народ. За да пребъде.

Хиляди мълнии бяха връхлетели младата фиданка, която се бореше за живот, ала една мъничка издънка, едва закрепил коренчето си, бе останала под слънцето. И от нея щеше да израсне могъщ, хилядолетен дъб.

С тръпнеща десница хан ювиги, когото гърците зовяха архонт-княз, а папата наричаше в посланията си крал, пое ръката на странника, който му носеше тази светла надежда. И Борис Михаил щеше да направи всичко, за да му помогне. Това, което солунските проповедници не бяха успели да постигнат в северозападните славянски предели, щяха да го сторят в южните.

Косо изрязаните очи на Бориса се спряха с умиление и обич връз лицето на странника, когото помнеше като невръстен младеж още от дните на лъчезарната юност, а сега виждаше като мъж с бели коси и сухо, изрязано с дълбоки бръчки лице. Само зениците на мизиеца Климент гледаха все тъй дълбоко и устремно напред, под огромното чело, събрали много мъдрост и човешки опит.

Князът на словото също отправи поглед към повелителя на българите, както на Дунавските, така и на Панонските, така и на Керамисийските — закрилника на славяните, които пъшкат под византийската сурова власт, освободителя на поримчените траки, които от векове чакаха свободата си.

И Борис се беше променил.

Това не беше оня млад и буен канартикин, с три дълги плитки на тила и черни, спуснати от двете страни на устата въси, ярко изпъкващи върху бледото като восък голобрадо лице.

Пред него стоеше леко прегърбен велемъдър старец със сребърни коси, които обкръжаваха като светъл нимб главата му. Християнският княз Михаил бе запазил само сурово извитите като лък уста на езичника, гордо изправеното чело, наследените от Крумовия род скули, подчертани от хлътналите ланити. Блага усмивка смекчаваше остротата на погледа, който можеше да става студен и безмилостен, когато трябваше да се вземат съдбовни решения за бъдещето на народа.

И в тази усмивка Климент, Наум и Ангеларий намериха наградата за всички изживени изпитни и тегла. Бурята ги бе изхвърлила на жадувания, спасителен бряг.

Те ще върнат великото чудо на българската писменост да процъфти там, откъдето бе възникнала, в Долна земя, в родния край на солунските братя. За да стане Климент нов Павел за новите коринтяни — българите. И да сътвори нови букви, по-ясни и понятни, с които щяха да си служат милиони люде по света. Една свършена азбука, на която щяха да се пишат несравними творби за съкровището на общочовешката книжнина.

Вековни бури сринаха много дворци, триумфални арки и манастири. Но книжнината остана за вечни времена. И за вечни времена свързва Преславската школа на Наума с Охридската на Климента, както и потомците на Аспаруха и Кубера оставиха името си на народа, който днес се нарича български. Защото само Словото, запазено чрез родна писменост, може да спои завинаги много племена в един народ.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.